

הועדה של עברייני וקרבתן - דרך לגישור ולטיפול בפשיעה בקהילה¹

אורי ינאי, רחל שרביט ושרי גרבלי

ניתן לראות בעבירה, ולו פלילית, כקונפליקט בין אנשים. אם העבירה חמורה מטפל בה בית המשפט. אם העבירה קלה יחסית, אם מבצעה צעיר או ללא עבר פלילי ניתן להחזיר את הקונפליקט לבעליו, ולהציע הועדה בין העברייני. לעיתים סוללת הועדה זו את הדרך 'לגישור' בין הצדדים. בין השאר מבטא הגישור הסכמה בדבר הדרך בה יפצה העברייני את קרבנו ויפייסו עד שימחל.

המאמר מבחין בין הליך משפטי, פלילי, שתכליתו השגת 'צדק מעניש' לבין הליך הועדה וגישור שתכליתם השגת 'צדק מאחה' המשמר את כבודו של העברייני כאדם, ומונע את תיוגו ובידולו החברתי. תהליך הגישור מעניק יתרונות גם לעברייני וגם לנפגע. לקרבן יש הזדמנות לברר מדוע נפגע, לבטא את כעסו וכאבו ולקבל מן הפוגע פיצוי הולם כפי שיוסכם עליו בהליך הגישור. בפני העברייני נפתחת אלטרנטיבה שעשויה לחלצו ממשפט פלילי. הוא יכול לבחור בהועדה ובגישור ולהיעזר בבני משפחה ובחברים הנוכחים בתהליך והם שותפים לו. להועדה ולגישור יש כללים ברורים, קבועים המוגדרים מראש.

גישור נמנע מלעסוק באישיותו של העברייני ובעברו אלא מתמקד בעבירה שביצע. התהליך מבוסס על כך שלעברייני נותרה בוושה, ובאמצעותה ניתן לאחות את נזקי העבירה ולמנוע עבריינות חוזרת. המאמר מתמקד בעקרונות הועדה בין עברייני וקרבתן ובתהליך הגישור ביניהם. הוא דן ביתרונות ובמגבלות השימוש בהליך ומתאר את הניסיון שנצבר בשירות המבחן לנוער בבאר שבע.

מבוא

במקומות שונים בעולם מקובל כיום להפגיש עברייני עם קרבנו. בחירת המושג 'הועדה' (Conferencing) אינו מקרי. הוא מתאר כינוס, הבאת אנשים יחדיו, בצוותא. למושג יש אפוא מובן ניטרלי, אך כינוס כזה יכול להתפתח לכיוונים שונים, מתוכננים ולא מתוכננים, רצויים ושאינם רצויים. לעיתים יש בהועדה כזו כדי לגשר בין אנשים ולפשר ביניהם, לעיתים הועדה לא תסתיים בתוצאות הרצויות.

מקובל להועיד אנשים, שיש ביניהם אי הסכמה ואף קונפליקט. הועדה כזו יכולה להיעשות במשפחה, בקהילה, בעסקים ובעוד מקומות. במאמר זה נתייחס להועדת נפגע עבירה עם מי שפגע בו, כשכוונת הועדה כפולה: ראשית, לאפשר לעברייני לפייס את האדם שפגע בו, ושנית, כדרך התערבות למניעת פשיעה חוזרת של העברייני. אם התקיימה הועדה, ואם החל דו שיח בין הצדדים עשוי להיווצר בסיס לגישור. גישור הוא, כאמור, אחת התוצאות האפשריות של הועדה.

הגישור פותח בפני העברייני ובפני הנפגע אלטרנטיבות רבות. הוא מאפשר להעצים את הנפגע ולאחות את הצלקת, שנתרה לאחר האירוע הקשה שעבר. גישור הוא אלטרנטיבה לטיפול משפטי מקובל לעברייני בכלל, ולעברייני צעיר במיוחד. העמדה לדין וטיפול משפטי מסורתי נתקלים כיום בביקורת גוברת עקב ההפלה והתיוג החברתי שבצדה. הטיפול המשפטי נתפס, לא אחת, כמנוכר, יקר, ממושך, לעיתים 'דורסני' ולא תמיד מבטיח, שיושגו במהלכו התוצאות המצופות. בנוסף לכך, בהליך המסורתי קרבן העבירה אינו מעורב, על פי רוב, בהליך עשיית הצדק. הוא לא צד בתהליך וספק אם קולו נשמע.

כאלטרנטיבה להליך השיפוט הרגיל, בעיקר לגבי עבריינים צעירים או מי שעברו על החוק בפעם הראשונה, מוצעת כיום 'הועדה': הפגשת עברייני-קרבתן במסגרת מתאימה, מקצועית, אך לא קשיחה, שבה יוכל הנפגע לתאר את השלכות האירוע הקשה שעבר, והעברייני יוכל להכיר בנזק שגרמו מעשיו, יוכל להביע חרטה ולהציע, מיוזמתו, דרכים לפצות את קרבנו ולפייסו עד שיתרצה. זו הועדה שתוצאתה גישור. (Maiman, 1990, Marshall, 1991, 1995).

עובדים סוציאליים מתמחים בהפגשות והועדות. בתחום זה נצבר ידע משמעותי וניסיון רב (Galaway, 1988, Baldry, 1998). במספר מדינות מתבצעות כיום הועדות בין עברייני לנפגע (Volpe & Lindner, 1991), מקצתן בידי ארגונים וולונטריים, ומקצתן בידי שירותי מבחן. בהועדה עצמה משתתפים כל מי שהנפגע והעברייני בחרו להביא מצדם, והיא מתנהלת על-פי כללים מוסכמים מראש. אף שהכנת הועדה של עברייני - קורבן כרוכה בהכנות משמעותיות, ויש מפגשים כאלה הנמשכים זמן רב, ההשקעה בה נמוכה ממחירו של טיפול משפטי מקובל. אם תצליח, תהא כמובן זולה יחסית להוצאה הציבורית הצפויה אילו המשיך העברייני בפשע.

במאמר יוצג מודל הועדה וגישור, שנוסח בבאר-שבע, ויתואר תהליך דומה הנהוג באוסטרליה, מכוח חוק שנחקק בשנת 1997, לגבי כל קטין שהודה בביצוע עבירה, שאיננה חמורה כדי הבאתה למשפט.

¹ המחברים מודים למרכז סילברט לחקר ישראל, ירושלים על העידוד והסיוע בכתיבת המאמר.

הטיפול המשפטי: מעמד העבריין והקרבת

דרכי השיפוט וענישת עבריינים בתחום הפלילי כמעט לא השתנו במאות השנים האחרונות. כל עבירה מוגדרת עבירה נגד המדינה, והמדינה היא שתובעת את העבריין. אדם שנחשד או נתפס בביצוע עבירה מובא לבית-המשפט, מואשם ונשפט. על מי שנמצא אשם מוטל עונש, על-פי-רוב קנס, פיקוח, מאסר על תנאי, מאסר בפועל או שילוב ביניהם.

הניסיון מורה, כי ענישה שגרתית לא רק שאינה תורמת למניעת פשיעה חוזרת, אלא יש הטוענים כי התהליך הפלילי, הניכור, תחושת החידלון ואוזלת היד, שחש העבריין בתהליך שפיטתו, מבהירים לו, שמקומו בשולי החברה. לעתים החוויה כה קשה, עד שאין ממנה חזרה. בעיקר בולטת העובדה, שלעבריינין אין דרגות חופש או אופציות להחלטה מלבד הודאה או אי הודאה באשמתו. רבים המקרים שבהם חש העבריין שהמערכת המשפטית גוררת אותו בכלליה הנוקשים ואינה מאפשרת לו להשפיע על מהלכה.

זאת ועוד, אם יכלא, עלולות להיות לכליאה השלכות קשות הן בתוך בית-הסוהר והן בקהילה, כשיחזור אליה בתום ריצוי העונש (Walklate, 1991). כאלטרנטיבה לכליאה וכדי למנוע את נזקה, מקובל כיום, בעיקר אם זו עבירה ראשונה של הנאשם או אם ביצע עבירה קלה יחסית, לפסוק את דינו לעבודות שירות לתועלת הציבור. אלטרנטיבה זו קיימת במרבית מדינות המערב, ונמצאה מתאימה לענישת מי שהורשעו בעבירות קלות, בעבירות כלכליות ואחרות.

כדי למנוע נזק, ובעיקר כשמדובר בעבריינים צעירים, מקובל, לעיתים, להימנע מהליך פלילי רגיל ולהסתפק ב"אזהרה" או ב"התראה", שנותנת המשטרה. אזהרה ניתנת כאשר העבירה אינה אלימה ואין בה כדי לגרום נזק לרכוש (למשל, הטרדת אנשים או קללות במקום ציבורי). התראה ניתנת כאשר העבירה חמורה יותר, למשל, גניבה (ראשונה) או גרימת נזק לרכוש. כאשר הנזק או האלימות קשים או כאשר מדובר באלימות במשפחה, תקיפה על רקע מיני, סחר בסמים ואפילו עבירת נהיגה חמורה - יועבר הטיפול, כמקובל, למערכת המשפט. בשני המקרים, אזהרה או התראה, נותרים מבצע העבירה וקרבתו מחוץ להליך השיפוט. העבריין והקרבת לא בהכרח ייפגשו ולא יתעמתו, והנפגע, אף אם ירצה, לא יוכל לחוות את המפגש עם מי שפגע בו.

גם כשמובא עבריין למשפט, ספק אם לנפגע יש מעמד בדיון. אם העבריין הודה בביצוע העבירה, או כשהושג "הסדר (עסקת טיעון)", אין צורך להביא את הנפגע למסירת עדות, ולמעשה אין לקרבת העבירה קול או מעמד בהליך המשפטי. החברה היא ששופטת את עברייניה, ולנפגע אין אפשרות להשפיע על המשפט ועל מהלכו. מעמדו של הנפגע הוא כשל אדם מזדמן, שהעבירה בוצעה נגדו ותפקידו מתמצה במתן עדות בבית המשפט (Sebba, 1996).

נפגעים רבים מעדיפים שלא לפגוש את מי שפגע בהם או ברכושם, ואין להם עניין להיוועד עמו אפילו בנוכחות אנשים אחרים. יש מי שרואים בהועדה כזו עימות מיותר, ואם דוחקים בהם לקיימו, יש בכך עבורם משום "קורבנות משנית" ופגיעה חוזרת (Morris, 1995).

לעומתם, יש נפגעים הנכונים לפגוש את הפוגע. הם מבקשים 'להישיר מבט לעיניו', לברר מדוע פגע בהם, למה דווקא בהם, ולתאר בפניו את האירוע הקשה שעברו ואת הסבל העובר עליהם בעטיו. מפגש כזה אמור להיות חלק מהתגברות הנפגע על הטרואומה ולסייע לעבריין להבין איזה כאב ונזק גרמו מעשיו. במקרים שכאלו נכון לקיים הועדה.

אלטרנטיבות ליישוב סכסוכים

קריסטי (Christie, 1977) גורס שכל קונפליקט, כולל זה הנגזר מפשע, שייך לבעליו, ורק עליהם לדון בו וליישבו. לטענתו, מערכת המשפט המודרנית הפקיעה לחלוטין את הקונפליקט, את העבירה הפלילית, מידי העבריין והקרבת והפכה אותו לקונפליקט בין רשויות המדינה לעבריין. הנפגע מוצא לחלוטין מהקונפליקט, ועל פי רוב לא יהיה כלל צד בעניין. טענתו של קריסטי, שיש להחזיר כל קונפליקט לבעליו. משמעות הדבר, בין השאר, יצירת הזדמנות לפוגע ולנפגע לדון בעבירה, בתוצאותיה ובדרכים הנראות להם לעשיית 'צדק'.

קיימות דרכים שונות ליישוב סכסוכים. גישת יישוב סכסוכים (Alternative Dispute Resolution ובקיצור A.D.R) נפוצה כיום בטיפול בקונפליקטים במשפחה, בשכונה, בקהילה, בעסקים ועוד. הטענה, כי גם עבירה פלילית מבטאת קונפליקט בין עבריין לקרבת, החדירה את הגישה גם לתחום יישוב סכסוכים פליליים. כך נמצאה אלטרנטיבה להליך המשפטי המסורתי.

יש הטוענים, שבסיס מחשבה זו מצוי בחברות המסורתיות, שהתייחסותן לפשע נשענה על שלושה עקרונות: הראשון - העבריין אינו מנותק ממשפחתו, וזו ערבה לו. תפקידה של המשפחה לא רק לחנך את הילדים ולגדלם, אלא אף לערוב ולהבטיח את התנהגותם הנאותה ולמנוע פשעים בתוכה ומקרבה.

העיקרון השני גורס, כי כדי להביא בירור לידי גמר, על העבריין לבקש את סליחת האדם הנפגע ולפצותו עד שיימחל לו. בשל העיקרון הראשון המשא ומתן אינו מתקיים בין העבריין לקרבת, אלא בין נציגי המשפחות המעורבות, והן אמורות למצוא את שיווי המשקל בין שיקום העבריין לפיצוי שיש לתת לנפגע על הסבל והצער שנגרמו לו.

העיקרון השלישי מבטא הרחקה, אם לא ניתוק, של התהליך ממערכת אכיפת החוק ומהמערכת השיפוטית. רק נציגי המשפחות המעורבות עוסקים בשיקום ובפיצוי, ואילו למשטרה ולמערכת בתי המשפט אין נגיעה לתהליך שבין העברייני לקרבנו. התהליך המסורתי מתעלם, למעשה, מהעונש שנקבע בדיני העונשין, ויוצר תהליך מקביל, המושתת על מסורת ופיוס בין הצדדים.

יסודות גישה זו מוכרים במסורת היהודית (אנציקלופדיה מאיר נתיב, 1960), במסורת המשפט הערבי - בדואי (בן דוד, 1998), ובמסורת דומות בחברות עתיקות אחרות. המאורים, ילידי ניו זילנד השתמשו בדרך זו כדי למנוע מעורבותן של רשויות החוק בקרבם. הם המשיכו לטפל בדרך חוץ-שיפוטית זו בעבריינים ובקורבנות שבתוכם (Pratt, 1996) ניסיון המאורים עורר עניין בקרב אנשי חברה ומשפט בניו זילנד שהחליטו לנסות גם בקרב החברה הרחבה (Boen & Consedine, 1998).

בנוסף, קבוצות דתיות שונות בעולם המערבי, ביניהן המנוניים והקוויקרים (Marshall & Merry 1990, Peachey, 1989), מתוך ראיית עולם דתית מוסרית משלהן, גורסות, שראוי ונחוץ למצוא דרך שונה לטפל בעבריינות ובעבריינים. הם מציעים להפגיש את העברייני עם קרבנו, כדי שקרבן העבירה יוכל לתאר את האירוע הקשה שעבר עליו ואת השלכותיו, והעברייני יבין את חומרת מעשהו. הבנה זו אמורה להשפיע על העברייני ולסייע לו לתקן את דרכיו (Zehr, 1990).

תהליך הועדה יכול ללוש צורות שונות וקצר המצע מלפרט את כולן כאן. לעתים ילבש המפגש אופי של בורות, כמקובל, למשל, בסכסוכי עבודה. בבורות, כמו במשפט, קובע הבורר את החלטתו לאחר ששמע את שני הצדדים. לעתים, תישא הוועדה אופי של פישור, שמשמעותו ניסיון לפשר בין הצדדים. פישור נעשה, לעתים, על ידי מפשר, שלא בנוכחות הצדדים, ויש עוד דרכים וצורות רבות. ספרות רבה עוסקת במושגים אלה, בעקרונות ובתהליכים המאפיינים כל אחד מהאלטרנטיבות אלה, אך במאמר זה נתמקד בהועדה, שכוונתה ליצור תהליך של גישור. יש המזהים גישור עם תהליך קלאסי של תיווך - הבאת שני הצדדים יחד כדי לתת להם הזדמנות לנהל דיאלוג עצמאי וחופשי על פי כללים קבועים. המתווך מקפיד על קיום הכללים, אך אינו מתערב בשיח שבין הצדדים. הוא ממתין להחלטתם ומתעד אותה לכדי הסכם.

באמצע שנות השבעים הועלה בארה"ב ביזמה משותפת למשרד המשפטים, גורמי אכיפת חוק וארגונים קהילתיים, רעיון, לעודד טיפול בבעיות ובמחלוקות מקומיות, שכונתיות וקהילתיות ב'מרכזי צדק שכונתיים'. תפקידם של מרכזים אלו היה לטפל מקומית בכל קונפליקט ומחלוקת, המתעוררים בשכונה ובקהילה. מרכזים אלה הוקמו בחסות המשטרה, בחסות התביעה (ה'פרקליטות') ובאישור בית המשפט. הם נועדו לפתור מחלוקות באמצעות ברור, תיווך ופישור, ובמקרים יוצאי דופן, להחזיר את הטיפול בסכסוך לבתי-המשפט הרגילים. ברחבי ארה"ב הוקמו 'מרכזי צדק שכונתיים', וכמה מהם אף זכו לתייעוד ולהערכה (McGillis & Mullen 1977, Kerstetter & Heinz, 1979).

מרכזים אלו עוררו מספר סוגיות. האם ראוי שגוף וולונטרי קהילתי ולא מומחה ידון באירועים מורכבים, שמעורבים בהם אנשים בעלי קשר יומיומי רצוף, כגון: עובדים ומעבירים או סבוך מכך, בני משפחה קרובים. סוגיה אחרת הייתה: האם 'מרכזי צדק שכונתיים' אמורים לעסוק בעבירות פליליות, שהרשויות הממונות על אכיפת החוק אמורות לטפל בהן. אחד מששת המרכזים שנחקרו, מן העיר ניו יורק, לא זו בלבד שדן באירועים פליליים, בית-המשפט המקומי אף העביר לו תיקים כאלה, כי סבר שהדין במסגרת האינטימית-שכונתית תהא מתאימה, רגישה והולמת יותר לאופי העבירה ולדמויות המעורבות.

מסקנות ההערכה היו, שחשוב כי 'מרכזי צדק שכונתיים' יעסקו תחילה ויתמחו בעבירות קלות יחסית (הפרות סדר, עבירות מסוג 'עוון'), לפני שידונו בעבירות קשות, מורכבות יותר. כעיקרון, סגל הבוררים במרכזים שכונתיים אלה, הם ברובם אנשי ציבור ודמויות מקובלות בקהילה. בפרייקט אחד ניהלו את הדיונים סטודנטים למשפטים ובאחר היו אלה בוררים מקצועיים. ניהול הברורים היה, לפיכך, באחריות בעלי מקצוע וכישורים שונים. בבסיס הייתה כוונה, להציע לבעלי הדין לפתור את הקונפליקט שהביאם לעימות בהנחיה מתאימה, רגועה ואוהדת.

ניסיונות מוקדמים של הועדות למיניהן נחקרו ותועדו במקומות שונים בעולם, ביניהם ניו זילנד (Maxwell & Morris, 1993, Consedine, 1995, Galaway, 1995), אנגליה (Smith & Blagg, 1989, Umbreit & Roberts, 1996), ארצות הברית (Umbreit & Coates, 1993, Umbreit, 1994, 1995), קנדה, גרמניה (Serviceburo, 1995) ודרום אפריקה.

אוסטרליה, המורכבת מחמש מדינות היוצרות יחד את הפדרציה האוסטרלית, עשתה ניסיונות ראשונים להפגשת עברייני קרבן בתחילת שנות השמונים והניסיון הראה הצלחה מרשימה בכל הקשור למניעת עבריינות נוער חוזרת (Moore & Forsythe, 1995) בשנת 1993 נחקק במדינת 'דרום אוסטרליה' חוק המחייב, בתנאים מסוימים, לקיים הועדה כזו ואינו משאיר את העניין לשיקול דעתן של הרשויות. מגמה דומה התפתחה במדינת 'מערב אוסטרליה', ובשנת 1997 נתקבל במדינת 'ניו סאות' וולס' 'חוק העבריינים הצעירים - 1997', המחייב הפגשת עברייני-קרבן אם מתקיימים התנאים הבאים: העבירה שהצעיר מואשם בה היא בחזקת 'חטא' או 'עוון' (עבירות קלות מ'פשע'), בעת ביצוע העבירה לא היה שימוש באלימות, הנזק שנגרם לקרבן היה נמוך יחסית, העברייני קיבל ייעוץ משפטי והודה בביצוע העבירה, אין לו עבירות קודמות והוא נכון להיפגש עם הנפגע. בהתקיים כל אלה מתאפשרת הועדה.

אלטרנטיבה של הועדה וגישור - "צדק מאחה"

הועדה בין עברייני וקורבן, שמטרתה 'גישור', שונה ממשפט רגיל. ראשית, אין בה 'תביעה', 'הגנה' או 'שופט', המקובלים בבית-המשפט, ותהליך ההועדה אינו חייב להסתיים בהסכמה. איש לא יחרוץ דין, אלא בעלי הדבר יישבו את הסכסוך ביניהם לאחר דין ודברים.

שנית, 'גישור' מייצג כל צד את עצמו. העברייני פוגש את קרבנו וניצב בפני הכאב, הנזק והחורבן שגרם לו. בתהליך זה לא חייבים להיות נוכחים עורכי דין, אלא אם כן הם מוזמנים על ידי אחד (או שני) הצדדים להיות עמם במהלך ההועדה. גם אז אין לעורכי הדין כל מעמד רשמי, והם אינם יכולים להתערב או לשנות את מהלך ההועדה המנוהל על-ידי מגשר. שלישית, במשפט הפלילי אין לקרבן מעמד (אלא אם הוזמן כעד) ואילו ב'גישור' נפתח דיאלוג בין הפוגע לקרבנו, המפרט כיצד הוא חש לגבי הפגיעה, ואף מציע 'תכנית פעולה' שתמצא את הקורבן. ההסכם הכתוב המופיע ב'תכנית הפעולה', הוא תוצאת ההועדה. ולבסוף, בהועדה אין תהליך הפללה ואין תיוג, והיא אמורה להיות חוויה רגשית, חיובית ומתקנת חרף (ואולי בשל) העימות הפתוח בין כל הנוגעים בדבר. הועדה בין קורבן לעברייני מבוססת על עקרונות רבים, ביניהם:

- * קריאה להתמקד בנזק שנגרם ולא בחוק שהופר.
- * דרישה שהעברייני יגלה אחריות ישירה כלפי הקורבן.
- * השבת הגזלה ו/או פיצוי הנפגע על הנזק שנגרם לו.
- * יישוב הקונפליקט בין העברייני לנפגע כחלופה חוקית למסר הענישתי.

המונח "גישור" משמש אלטרנטיבה בתהליך עשיית הצדק. כבר בשנת 1977 הבחין אגלש (Eglash, 1977) בין שלוש גישות של צדק:

- "צדק-מעניש (נוקם)", המתמקד בהענשת העברייני.
- "צדק-משקם", המתמקד בטיפול בעברייני ובשיקומו.
- "צדק-מאחה", השואף להפגיש את העברייני והקורבן, כדי לדון בקונפליקט עד שיושג פיוס.

שתי הגישות הראשונות מתמקדות בעברייני ופוטרות את הנפגע מהשתתפות בתהליך עשיית הצדק. לעומתן, צדק-מאחה מתמקד בהבנת ההשפעות הקשות והמזיקות של מעשי העברייני כהזדמנות לחרטה ותיקון.

זר (Zehr, 1990) שהיה בין מי שחקרו את עקרונות הצדק המאחה, בחן את עבודתו בתכניות פיוס-פיצוי בין נפגע לעברייני. זר מציע, לראות את "הצדק המעניש" ואת "הצדק המאחה" כשתי עדשות שדרכן נראה הצדק באופן שונה. בעדשה הראשונה נראית העבריינות כשבירת חוקים, והצדק כהוכחת אשמה וענישה. ובעדשה השנייה נראית העבריינות כפגיעה באנשים ובמערכות יחסים. פגיעה זו מחייבת סידור היחסים מחדש, והצדק נתפש כתהליך, שבו כל הצדדים לקונפליקט משתפים פעולה בחיפוש אחרי פתרון הולם ומתקן.

ואן נס (Van Ness, 1993) מתבסס על הניסיון שנצבר בתכניות פישור בין קרבן ועברייני, תכניות V.O.R.P (Victim Offender Reconciliation Program). תכניות אלו מציעות לקרבן העבירה להיפגש, בעזרת מגשר מיומן, עם הפוגעים, ומאפשרות לבעלי הדין למצוא בעצמם את הנוסחה להשגת הצדק שלהם ואת הפתרון לקונפליקט.

תכניות V.O.R.P מעצימות את הצדדים המשתתפים, מבלי לכפות עליהם תוצאה כלשהי. מטרת ההועדה, לאפשר תהליך של העצמה, שמקדם דיאלוג ומעודד תהליך של פתרון-בעיות הדדי. השימוש במושג פיוס שנוי במחלוקת, משום שמלכתחילה הוא מציב את הנפגע בתפקיד של סלחן כלפי העברייני במקום שעמדה זו איננה מתאימה. אי-אפשר לכפות על הצדדים תהליכי סליחה ופיוס. איכויות הפיוס והסליחה מיוחסות לתהליך עצמו ולא לתוצאתו. תהליך ההועדה הוא במהותו תהליך של פיוס ושל חיפוש דרך אל השלום. זה מפגש אנושי בלתי רשמי בין בני-אדם, למרות ובגלל הנזק והכאב. מפגש שמאפשר לצדדים להבין וללמוד על עצמם בנסיבות העבירה ועל אופן התיקון ההולם אותם הדדית. רק הצדדים יכולים ליצור את התיקון. לרבים מקנה התהליך תחושה שנעשה אתם צדק, ומסיבה זו מתקבלים הסכמי גישור, שנעשו לאחר הפגשת הקורבן והעברייני, כתחליף לדין משפטי וכבסיס לגזר דין בבית המשפט.

גם אומברייט (Umbreit, 1989, 1996) טוען, כי הניתוק והניכור המלאכותי בין הנפגע לבין העברייני נוצר על-ידי מערכת משפט וצדק שמתמקדת בעברייני בלבד. הפילוסופיה המשפטית מטיפה לדה-פרסונליזציה מתמשכת ולהשתתת הדימוי האנושי של הנפגע בעיני העברייני ולהפך. ההועדה והגישור, המבוססים על עקרונות "צדק-מאחה", מאפשרים תהליך אישי המתמקד בפתרון הקונפליקט, ומדגישים את חשיבות התיקון הרגשי והאובדן החומרי. המעורבות הפעילה, מאפשרת לנפגעי העבירה להשתתף בפתרון הקונפליקט, והיא ביטוי לאמונה, שבכך מרגישים העבריינים אחריות להתנהגותם והקורבנות משיגים מידה של השלמה וסגירות. בהליך זה נשמרת האנושיות של הצדדים, והוא עדיף על ההתמקדות בהתנהגות ובאירועים מן העבר, שיש להעניש עליהם. כמעט כל התכניות הללו שואפות ליצור תהליך שגם הנפגע וגם העברייני יראו אותו כהוגן מספיק. זוהי המשמעות המתקנת של הצדק שמערכת המשפט מחפשת.

רייט (Wright, 1996) מבקר את ההליך המשפטי וטוען, שהדגש על הרשעה ועל ענישה הוא מעשה דורסני. בהליך המשפטי נוצר קיטוב בין הוכחת אשמה והעדר אשמה, ללא גווני-ביניים וללא הבנת התהליכים והאירועים. ההליך

המשפטי מכוון להרצת דין. מחד, מחייב ההליך המשפטי להשתמש בשיטות חקירה קשות להוכחת אשמה ולקבלת הודאה, ומאידך, הוא מאפשר לשאת ולתת על סעיפי האשמה, כדי להפחית אותם. ענישה היא השתקפות הפשע. המעשה האלים פוגש את הבבואה האלימה של הענישה, של ה"צדק". אך לדעת רייט זו אינה הדרך היחידה ובוודאי לא הדרך המועילה, אפקטיבית להבטחת הצדק. שרמן וסטרנג (Sherman & Strang, 1997) טוענים כי מערכת המשפט המסורתית אף משפילה את העברייין ומכתימה אותו ב"בושה סטיגמטית" קשה, שאינה מועילה משום שהיא מרחיקה את העברייין מן הקהילה במקום לנסות לשלבו בה. ואילו הפגשת העברייין עם הנפגע יוצאת מנקודת מבט שונה, מתוך תפיסה של "צדק מאחה", שכוונתו לרפא יחסים במקום להקצינים.

ברטווייט (Braithwaite, 1989) טבע את המושג 'כלימה משלבת', דהיינו, אותה בושה המאפיינת את מי שהבין את השגיאה שעשה, הפנים את חרטתו, והוא מבקש להימנע ממנה בעתיד. 'כלימה משלבת' אמורה לנסות לקשר מחדש את העברייין עם הקהילה, ותפקידה לחזק את ההשתייכות, את ההזדהות ואת הקשר המוסרי בין העברייין לקהילה.

ברטווייט מקבל את גישתו של זר (Zehr, 1990) ואת ה'עדישה' לבחינת הטיפול בפשע. ברטווייט גורס, שעקרונותיה נעים בין משפט לרווחה, בין ענישה לשיקום ולכן אמורים להיות לה אוהדים הן בקרב חוגים ליבראליים, המברכים על מרכיב הרווחה שבה, והן בקרב חוגים שמרניים, המקפידים על המרכיב המשפטי שבה. הליבראליים מעודדים ענישה מתונה והשמרנים מתרשמים מהעצמת הקורבן ומשפחתו ומשיתופם בתהליך. הוא גם ער למחירה הזול יחסית של גישה זו ולאפשרות להיעזר בה וליישמה גם בתחומים אחרים של יישוב סכסוכים.

עיקרה של הגישה מבוסס על הקביעה, ששיקומו של אדם ושינוי דרכי התנהגותו בדרך המקובלת בתחום הרווחה עדיפים על השגת שינוי בדרך משפטית. ברטווייט מפרט, מדוע על פי ניסיונו עדיפה גישה ה"צדק המאחה" על פני "צדק במשפט". לדעתו, גישה ה"צדק המאחה" משרתת היטב את צורכי העברייין, את צורכי קורבן העבירה ואת הקהילה. גישה זו מקטינה את הפשיעה, משום שהיא מחדירה בושה ללב העברייין, איננה מתייגת אותו ואיננה משייכת אותו לקטגוריה משפטית עבריינית כלשהי. הגישה משמרת את כבודו כאדם, חרף המעשה שעשה.

ברטווייט (Braithwaite, 1998) טוען, שגישה ה'צדק המאחה' אפקטיבית יותר מדרכי הלחימה המסורתיות בפשע, זולה מהן ושומרת על עקרונות החופש והדמוקרטיה. לנפגע, שעל פי רוב אינו צד בהליך המשפטי, מבטיחה הגישה שותפות בעשיית הצדק בעניינו, השבת רכוש וכיסוי נזקים, החזרת תחושת ביטחון וכבוד וכן מעצימה אותו, בעיקר אם הוא מרגיש חופשי לשתף את העברייין בכאב ובסבל שגרם לו.

גישתו של ברטווייט מתמקדת בעבירה ובחומרת הפשע שביצע העברייין, ונמנעת מלהעלות או לעסוק באישיותו ובניתוח אופיו. העבירה היא מעשה שלילי, ויש לאפשר לעברייין להכיר בחומרת מעשהו ולהיות שותף לעשיית הצדק. השאיפה היא, שהעברייין יכיר בעבירה שביצע, יביע חרטה בפני הקורבן ונכונות לפצותו על הנזק, הצער והכאב שגרם לו, בדרך שתוסכם ביניהם. אחרי שהושגה מטרה זו ניתן על פי רוב לסייע לעברייין להשתלב מחדש בקהילה.

לעתים יסתפק הנפגע בבקשת סליחה של העברייין, אם נראה לו שנאמרה בכנות וברצינות. לעתים מבטיח העברייין, במהלך הגישור, לחזור ללימודים, להשתלב בעבודה, והנפגע רואה זאת כתנאי למחילה. נוכחותם של בני המשפחה בהועדה, נותנת למעמד אופי מיוחד. לא אחת משתתפים בני המשפחה, סבתא או דוד, בתהליך ההועדה, כשהם מתחייבים לטפל ולהשגיח על קרובם שסרח.

יתרונה של גישה זו בולט במיוחד בעבירות פליליות (מגניבה מחנות, נהיגה תוך שכרות ועד לגניבת רכב) שביצעו בני נוער. כאמור, ציפיות ה'הועדה' הן לעורר בושה וחרטה אצל העברייין במידה רבה מזו שמעורר הדיון בבית משפט. ואכן, ממצאים ראשונים מראים, כי מי שעברו 'גישור', מדווחים על רמה גבוהה יותר של בושה ממי שאשמתם נדונה בבית המשפט. מי שנהגו בשכרות דיווחו, כי הדיון המשפטי השפיל אותם, ואילו הדיון בהועדה העלה אצלם לא רק חרטה, אלא גם תחושה שראוי להימנע מעבירה דומה בעתיד.

לוח 1: האפקט השונה של 'משפט' ושל 'גישור' בעקבות הועדה: שינוי שחל אצל עבריינים וקורבנות עבירה (באחוזים).

השינוי שחל אצל העברייין	לאחר משפט	לאחר הועדה
שיפור בהתייחסות למשטרה	18	47
שיפור בהתייחסות למערכת המשפט	26	42
תחושה שכיפר על מעשיו	40	77
תחושה של פיצוי על הנזק שגרם לחברה	42	77
בושה על המעשים הקודמים	66	79
אצל הנפגע		
תחושה של קבלת פיצוי הולם	8	83
הקלה בעקבות התנצלות כנה של העברייין	14	74
חשש מפגיעה חוזרת	19	6

74	14	תחושה של עדכון בהליכים
86	3	השתתפות בהליכים

משך ההליך (בממוצע) 18 דקות
 המקור: RISE Project - Canberra, 1997, בעיבוד Thames Valley Police אנגליה. 71 דקות

הכוונה בגישור, לאפשר למי שעברו עבירה להתחרט על מעשם, לפצות את קורבנם ולחוש כי הם רשאים ויכולים לשוב לקהילה. קבוצת ההתייחסות של העבריין תהא אזרחים שומרי חוק, ולא העולם התחתון. ממצאי מחקרו של ברטוייט (לוח 1) מורים, כי ארבעה מכל חמישה עבריינים שטופלו ב'גישור' דיווחו, כי לדעתם שילמו על מעשם לקרבן העבירה ולחברה, לעומת שניים מכל חמישה עבריינים שעניינם נדון בבית משפט.

קיים אמנם חשש, שהחרטה שביע העבריין לא תהיה כנה או שהוא כלל לא יביע חרטה. ואולם, החוקרים טוענים, כי גם במקרים כאלה נמנע לפחות הנזק המתלווה לדיון בבית משפט ותמיד קיים הסיכוי שהלקח יילמד. מכל מקום, אם בגישור לא הושגה כל תוצאה או אם ההתחייבויות שקיבל על עצמו העבריין לא מולאו יועבר הטיפול לבית המשפט, ושם יטופל מחדש ללא ציון הגישור שנכשל.

הניסיון בישראל: הועדה וגישור בשירות המבחן לנוער בבאר שבע

היוזמה להועדת עבריין וקורבן עלתה בשירות המבחן לנוער בבאר-שבע בתחילת שנות התשעים, כאשר קצינת המבחן המחוזית וצוותה עמדו על הפוטנציאל הטיפולי העשיר הקיים בהועדה זו (גרבל-עניתי, 1994). הגורמים המעורבים שותפו בשיקולים ולאחר דיונים התקבלה ברכתם של שירות המבחן, התביעה והפרקליטות. הועדה מתבצעת באחריות קציני מבחן, שהוכשרו לתפקידם בקורס מיוחד, בעיקר תוך כדי עבודתם ולא בידי קצין מבחן המכין תסקיר לבית-המשפט.

בבאר-שבע מקובל לכנות את הועדה - גישור, אף שלא תמיד היא מסתיימת כך. להועדה שלושה שלבים מכינים: הכנת העבריין, הכנת הנפגע ותהליך הועדה עצמו, המסתיים לעתים בגישור. קיימת בפרוייקט חלוקת התפקידים הפנימית, שתפקידה למנוע פגיעה בניטרליות. בשלב הראשון נבדקת המוטיבציה אצל העבריין לקראת הועדתו עם קורבן העבירה.

כל נער, המופנה לשירות המבחן בבאר-שבע עקב ביצוע עבירה, נחשב מועמד מתאים להועדה, אלא אם הוכח במהלך הקלט (האינטייק), שהנער איננו מתאים לכך. הסיבות לאי ההתאמה מגוונות וקשורות באישיותו של הנער, בחומרת העבירה שביצע, בהעדר קורבן מזהה ועוד. מתחילת הקלט בודק קצין המבחן את האפשרות להועדה (וגישור) או להתייחסות הולמת אחרת של העבריין לנפגע. הכוונה להיות ערים ורגישים גם כלפי קורבן העבירה והנזק שנגרם לו.

בשלב הקלט עומד קצין המבחן על התייחסות הנער לנפגע ולנזק שגרם, באמצעות שאלות מסוג: "למי, לדעתך נגרם נזק כתוצאה מהעבירה שבצעת?"... "איזה נזק נגרם?". תשובות הנער הן הבסיס להחלטה בדבר התאמתו להועדה. לעתים, חוסר התייחסות של הנער לנפגע, הכחשתו או התעלמותו מהנזק מעודדים את קצין המבחן להביא את הנער למודעות הדרגתית לקיומו של הנפגע ולאחריותו של הנער כלפי הנפגע.

לא די בהתייחסות שטחית של הנער או בהשמעת הצהרות והבטחות לעתיד, אלא יש צורך בבחינה מדוקדקת של תפישת הנער את העבירה ואת הפגיעה שעשה בזולת. הבדיקה קשורה לא אחת לעברו של הנער, למעשים שעשה ולאיתגרים שעמד בהם. הכוונה להדגיש אחריות למעשים ומחויבות להבטחות שנתן הנער.

קצין המבחן פועל להחיות אצל הנער את דמות הנפגע ולהגיע לפרסונאליזציה של האדם שמאחרי העבירה. הדבר נעשה על ידי תיאור הנפגע ואפיוניו: שמו, גילו, מינו ותכונות אחרות שלו, כל מה שכבר ידוע לנער, וכל מה שלכאורה לא ידוע לו. הנער מתבקש לתאר לעצמו תחושות אפשריות ותגובות של הנפגע, כיצד משפיעה העבירה על חייו של הקורבן, מה עצמת הפגיעה שחש, כיצד הוא מנהל את חייו לאחר שנפגע וכיצד, לדעתו, מתמודד הקורבן עם המצב. אם הנער לא נתן דעתו לנושא הוא "מוזמן לחשוב" יחד עם קצין המבחן ולנסות לחוש לרגע מה מרגיש הנפגע, לחוות את כאבו ולהתמודד עם מצבו. הדבר נעשה בטכניקות שונות של למידה קוגניטיבית - של הנער על עצמו בשיתוף אחרים, במשחקי תפקידים, כשהנער משחק לסירוגין את שני הצדדים ועוד. הלמידה נעשית במסגרת פרטנית וקבוצתית כאחד, כשללמידה הקבוצתית שותפים צעירים אחרים בטיפול שירות המבחן, המועמדים גם הם להועדה ולגישור.

בסיום תהליך הלמידה מברר קצין המבחן האם השתנה יחסו של הנער כלפי הנפגע. ומהן תחושותיו לעומת התחושות שהיו לו בזמן ביצוע העבירה. לבסוף נשאל הנער, האם הוא 'נכון לעשות משהו' ביחס לתחושות אלו, כגון: לכתוב מכתב אנונימי או מזהה לנפגע, לכתוב מכתב שלא יישלח לקורבן, לתרום בצורה כלשהי לנפגעים או למרכזי טיפול בקורבנות או להסכים להועדה לשם גישור עם הנפגע. גישור, שבסיסו פיוס רגשי, פיצוי חומרי או כל יוזמה מוסכמת שתעלה במהלך הועדה.

אם הנער מביע נכונות לפגוש את קרבן העבירה, מתחילים בצעדי הכנה, הנמשכים שיחה אחת או מספר שיחות הנוצרות, להערכת קצין המבחן, לצורך מיצוי תהליך הכנה מלא שיקיף את כל הנקודות והעקרונות שעליהם מושתתת הועדה ובעקבותיה הגישור.

אם הנער מתלבט בנוכחותו לקיים הועדה כזו, או אמביוולנטי לגביה, רשאי קצין המבחן לעודדו ולהסביר לו שההועדה עשויה לסייע בסגירת התיק במשטרה ולבוא במקום הליך בבית המשפט. הכוונה לתת לנער חופש בחירה מסוים, לפתוח בפניו אלטרנטיבות ולא לכפות עליו דבר. הנער מעוניין שיומלץ לסגור את התיק או שתוצאות הגישור יוצגו בפני בית המשפט כבסיס המלצה לעונש. ואכן, לעתים מקבל בית המשפט את הסכם הגישור. קצין המבחן מסביר אפוא לנער את האלטרנטיבות מתוך הנחה, שהכדאיות תעודד את הנער להועדה ותמנע, אולי, 'כאב' גדול יותר. ברור, שבבסיס ההועדה והגישור מונחת ההנחה, שלכל אחד מהצדדים צפויים רווח ותועלת ממשיים מההליך, שתממש את שאיפתם למצוא מענה לאינטרסים הלגיטימיים שלהם.

כפי שצוין, הכנת העבריינין יכולה להיות פרטנית או קבוצתית. בהכנה פרטנית נוצר קשר בין אישי טיפולי, ולעומת זאת בהכנה קבוצתית יש דרבון הדדי לחשיבה שונה, אלטרנטיבית, בנושא ההסתבכות בפשע. הניסיון שהצטבר בהפגשות אלה מוכיח כי יש בהן אלמנט מדרבן.

לתהליך זה יש לעיתים השפעה גם על האינטראקציה והתקשורת בתוך משפחת העבריינין - לכידות משפחתית, מעורבות מצד ההורים, ההופכים שותפים של הנער בהועדה ומסייעים לו, למשל, בהצעת הפיצויים. כאשר בני המשפחה נותנים לנער גיבוי, תחושת שייכות וסיוע, יש בכך תרומה של ממש למישור המשפחתי ולהידברות בתוך הבית הרבה מעבר לתחום הצר של הגישור.

רק אם הסכים הנער להועדה עם הקורבן, מתחילה בדיקת נכונותו של הנפגע והכנתו לקראת מפגש אפשרי עם מי שפגע בו.

כשמדובר בנער שעומד למשפט, המידע על הנפגע מצוי בכתב-האישום וכאשר מדובר בנער לפני המלצה לסגירת התיק, על קצין המבחן לאתר את הנפגע בעזרת הנער והוריו. המשטרה נרתעת מלמסור אוטומטית מידע על הנפגע, אף שאין לה התנגדות להועדה ולגישור. את הקשר הראשון עם הנפגע יוצר הקצין באמצעות מכתב.

הנפגע צריך להסכים להועדה ולגישור. אם הוא מתלבט, ומבקש לשוחח על כך עם קצין המבחן לנוער, הוא מוזמן לשיחה. המקום והמועד נקבעים בהתאם לנוחיותו של הנפגע. הניסיון מורה שבמרבית המקרים, אין סירוב לפגוש את קצין המבחן במשרדו. שיחת ההכרות הראשונה עם הנפגע נועדה לברר את הנקודות הבאות:

- א. פרטי התלונה במשטרה. הכוונה לשמוע את סיפורו של הנפגע. בשיחה זו לומד קצין המבחן על הנפגע, על האירוע הקשה שערב ועל יחסו לעבירה ולעבריינין. הדבר מאפשר להכיר את עולמו הפנימי של הנפגע דרך העבירה. הכרות זו הכרחית, כדי לעמוד על האפשרות לנהל הועדה וגישור. הכוונה גם לבדוק, האם הנפגע כבר נפל קורבן בעבר, על מנת לבחון אם הקורבנות הנוכחית מזכירה פגיעה אחרת, מוקדמת וחמורה אף יותר. אם כן, ייתכן שיש לה השפעה על תגובתו לאירוע הנוכחי.
- ב. קרבן העבירה נשאל, מה היו ציפיותיו בפנייתו למשטרה, וזאת כדי ללמוד על הצרכים וכיווני הפעולה הנחוצים לו, כדי לחזור לאיזון ולשקט הנפשי שלו.
- ג. קרבן העבירה נשאל, מה מניע אותו להסכים להועדה ולגישור, מתוך רצון להבין את הרקע להסכמתו ואת ציפיותיו מן ההועדה. כך, למשל, חשוב לברר, האם הנפגע מונע על ידי תחושות נקמה או בנוכחות לבריור, להידברות ולפיוס. לעיתים מתברר מתוך התנהגותו או דבריו של הנפגע, שמניעיו שונים מאלו שהצהיר עליהם בתחילה. כך למשל, אישה שנפגעה אמרה: "...האמת היא, שחשבתי שאני רוצה לעזור לו (לעבריינין). רק אחרי הגישור הבנתי שרציתי לעזור לעצמי, להרוויח את הכבוד שאבד לי. אבל את זה לא ידעתי אז...".
- ה. הסבר על תהליך ההועדה והגישור - מה ניתן לצפות, ומהו התהליך מתחילתו ועד סופו.
- ה. קבלת החלטה, האם להמשיך בקשר לקראת הועדה וגישור. זו החלטה שחייבת להתקבל בעצה אחת עם קצין המבחן. כך למשל, קצין המבחן עשוי להחליט, שלא להציע הועדה וגישור, אם הוא מתרשם שהנפגע מונע על-ידי זעם ושאפיפה לנקם. הכוונה היא לצמצם את מעגל הקורבנות ולא להרחיבו.

הועדה וגישור לא מתאימים גם כאשר מדובר בנפגע מעורער בנפשו או שהוא טעון הגנה או קטין ללא ליווי הורים (קטינים חייבים בליווי ההורים כאפטרופסים). ולבסוף, אם קצין המבחן מגיע למסקנה שמדובר באדם שאינו יכול לקיים דיאלוג, להקשיב, להכיל רגשות, להתמודד ולהגיב בצורה מאוזנת, ספק אם ימליץ על הועדה ובעקבותיה על גישור.

ואמנם, כאשר נפגע העבירה וקצין המבחן מסכימים על הועדה שתוליך אולי לגישור, הם קובעים יחד מועד ומקום להועדה. קצין המבחן מודיע לעבריינין ודואג לזמנו בהתאם.

חשוב לציין, כי כאשר הנפגע בעבירה הוא גוף ציבורי, כמו למשל, בית-ספר, ועד-בית משותף או ספרייה עירונית חייבים לאתר אדם, שיהיה נציג הגוף. למשל, מנהל בית הספר, יו"ר ועד הבית או הספרן. אדם זה מייצג את האינטרסים של הגוף הנפגע - מדבר בשמו, מתאר את הנזק הישיר והעקיף שגרם העבריינין במעשיו, ונכון להתפייסות בתנאים מוגדרים.

תהליך ההועדה ותפקידו של קצין המבחן לנוער

המפגש המשותף מתקיים במועד ובמקום שהנפגע בחר. על פי רוב אין התנגדות לקיים הועדה במשרדי שירות המבחן לנוער, לאחר שעות העבודה. אם קורה שהצדדים צריכים להמתין זמן מה במסדרון, הם שומרים על שתיקה או על מחוות שלום מנומסת ומסויגת ומקפידים על מרחק פיזי. ברגעים אלו ניכר מתח באוויר. הורי הנער נכנסים גם הם לפגישה, וכן אנשים נוספים, אם הוזמנו על-ידי הצדדים. כל התהליך מתועד ונרשם ביומן.

במודל הבסיסי להועדה שישה שלבים אופייניים. בשלב הראשון אומר קצין המבחן דברי פתיחה, ומציג בקצרה את מטרת ההועדה ואת תפקידו כמפגיש ומגשר, ושטח את העקרונות המנחים בהועדה:

- א. עקרון הבחירה החופשית, הקיים לאורך כל הדרך.
- ב. עקרון הסודיות, המחייב את כולם ואת המגשר.
- ג. עקרון הניטרליות של המגשר כלפי שני הצדדים.
- ד. החובה לשמור כבוד הדדי במשך כל תהליך הגישור: הקשבה, פתיחות, סובלנות ושפה נקייה ככל האפשר.
- ה. לא תהיה התייחסות לאישיותו של הנער, אלא למעשיו בלבד. המעשה הוא מרכז הדיון ולא אופי הנער.

קצין המבחן, בתפקידו כמגשר, מקבל את הסכמת שני הצדדים להמשיך בהועדה. חשוב, שההסכמה תעשה שני הצדדים ותקבל תוקף נרחב. נקבע גם, כי בכל שלב בהועדה תיבדק הנכונות להמשיכה. על המגשר להיות ער לאפשרות של חזרה או נסיגה במהלך ההועדה וכן לביטולה, אם הכללים לא יישמרו עד תום.

רשות הדיבור הראשונה ניתנת לנפגע. המגשר פונה אליו בסדרת שאלות, המתייחסות לאירוע שעבר ולפרטיו. לדוגמה, כיצד הוא מרגיש ביחס למה שקרה? היש לו הסבר לנסיבות שהוליכו לאירוע? האם הייתה לו תרומה כלשהי לאירוע הקשה? הכוונה היא, לאפשר לנפגע לבדוק האם גם הוא תרם בהתנהגות או בהזנחה, האם יש לו הסבר מאגי מיסטי, כמו, עין-רעה, גורל, כוח-עליון ועוד. כן נשאל הנפגע לגבי הכרות קודמת עם העבריין. במיוחד חשוב לברר, האם קיימת או הייתה קיימת בעבר מערכת של קרבה או אפילו של הכרות בין שני הצדדים - שכנות, חברות, מקום-עבודה, בית-ספר, קרבה דרך מכרים משותפים וכו'. לתשובות על שאלות אלה משקל רב. הן לא רק מאירות את הזירה, אלא יש בהן גם חשיבות להמשך השיחה.

בסיום דברי הנפגע פונים לנוער העבריין באותן שאלות. ברור, שכאן יתעוררו פערים בתגובות, במיוחד לגבי תיאור האירוע, הנזק, המהלך, המניעים וכו'. הגרסאות השונות יוצאות לאור ועולות לסדר היום. תפקידו של קצין המבחן, להדגיש את נקודות ההסכמה ואת נקודות המחלוקת מבלי להגביר מתח, לנקוט עמדה או לקחת צד זה או אחר. כל צד מוזמן להציע כיצד להמשיך את ההועדה. האם לקיים פגישות נפרדות של המגשר עם כל אחד מהצדדים ולאפשר לכל צד למסור מידע חסוי או לגבש עמדה וניתוח אלטרנטיבות אפשריות בתוך בועה של פסק-זמן מחוץ לקונטקסט של הגישור.

בשלב הבא מבררים שתי שאלות זהות, כל צד מוזמן להגיב עליהן. א. מה אני יכול ורוצה לעשות לפתרון הבעיה? ב. מה אני רוצה שהאחר יעשה לפתרון הבעיה? הדיון בשלב זה הוא בנוכחות שני הצדדים או בנפרד לפי בחירתם. הכוונה, להעלות כל רעיון שהוא, ולהתחיל משא ומתן, כיצד לתרגם את הנזק והפגיעה לפיוס רגשי ולפיצוי חומרי. גם בשלב זה צפויים לצוף רגשי כעס, דחייה ובושה וקשיים בביטוי המאוים. חרף הקושי - שלב זה הכרחי ובלתי נמנע, והוא חלק בכל הועדה שסופה גישור.

שלב זה מגיע לסיומו כאשר מתגבש הסכם, תכנית אופרטיבית שמקובלת ומחייבת את שני הצדדים. קצין המבחן מסייע לצדדים לנסח הסכם, לכתוב אותו ולחתום עליו בחתימת ידם של כל הצדדים המעורבים והנוכחים בתהליך. קצין המבחן מוסיף להסכם הכתוב את דרכי המעקב והבקרה על ביצועו.

קצין המבחן מצרף את ההסכם החתום ומסמכים שמאשרים את ביצועו להמלצה, שקצין המבחן מכין למשטרה או שהמסמכים מצורפים לתסקיר ומהווים בסיס להמלצה לגזר דין בבית-המשפט.

תיאור מקרה

נער בן ארבע-עשרה התפתה להאמין, שיקבל 500 ש"ח, אם יעזור למבוגר, שלא הכיר קודם, לגנוב אופנוע משוכלל. הפיתוי היה חזק. המבוגר והנער הכניסו את האופנוע בכוחות משותפים לחדר מדרגות סמוך, כדי לבוא ולקחת אותו בחסות החשיכה.

בעל האופנוע, אדם כבן שלושים בעל חברה לציוד רפואי, הבחין שאופנועו נעלם מהמקום שבו החנה אותו. עד רדת הערב לא מצא הקורבן את אופנועו. הוא החליט לחזור למקום הגניבה וחיפש בכל מקום אפשרי ולמצלו גם בחדר המדרגות שבו הוסתר האופנוע.

לגנבים חיכתה הפתעה. הקורבן המתין לשובם בהיחבא. כשחזרו השניים וניסו להתניע את האופנוע, ניגש אליהם הקורבן. המבוגר נעלם, ואילו הנער קפא על מקומו, השתתק והחל לבכות. הקורבן תפס אותו ואחז בו עד בוא

השוטרים. זו הייתה הפגישה הראשונה בין הנפגע הנסער, הכעוס והעייף לבין הנער המבוהל והנפחד.

הפגישה הבאה ביניהם התקיימה שבעה חודשים מאוחר יותר במשרדו של קצין המבחן ובנוכחות אם הנער. נוכחות ארבעה אנשים בחדר יצרה מתח מתון והתרגשות חגיגית בלב כולם.

הנפגע סיפר את סיפורו ותוך כדי כך למד הנער להכיר אותו כאדם ואת עולמו, את דרך חייו השקולה והשיטתית, את הישור וההגינות שלאורם הוא פועל, את אמונתו בזכויותיו ובצדקתו, את משמעות העבירה ואת הנזק שנגרם לו.

אחרי-כן סיפר הנער סיפור את סיפורו ואמו לא הסתירה את עגמת-נפשה ואת אכזבתה מבנה. הקורבן עמד על דמותו של העבריין, על הרקע המשפחתי שלו, על קשיי ההורים לשאת בעול החינוך ושמע את בקשת הסליחה שלהם ואת בקשתם להתחשבות. בהועדה נחשפו הפערים וההבדלים שבין הצדדים ברקע חברתי, בנסיבות-החיים, בגיל, ביכולת הכלכלית, בתפיסות-העולם ובמעמד החוקי שהעבירה גזרה עליהם.

לצורך גישור הסכימה משפחת הנער, תוך כדי לבטים כאב ורגישות, לשלם לנפגע 2,000 ש"ח בשבעה תשלומים חודשיים, כפיצוי לנזק שנגרם לאופנוע. עם סילוק הסכום במלואו דיווח בעל האופנוע לקצין המבחן לנוער כי מבחינתו העניין סגור.

משטרת ישראל קיבלה את המלצת שירות המבחן לנוער וסגרה את התיק נגד הנער. מיום ביצוע העבירה עד יום כתיבת המאמר חלפו כשנתיים ובמהלכן לא נפתח לנוער תיק נוסף. זו הייתה ההתערבות היחידה, שהנער נזקק לה בשירות המבחן לנוער ותועלתה הייתה רבה.

לוח 2 מציג את מספר ההועדות שיזם שירות המבחן לנוער בבאר שבע ואת תוצאותיהן.

לוח 2: היקף ההועדות ותוצאותיהן, שירות מבחן לנוער באר שבע, (1997-1998)

- 88 צעירים הופנו להועדה מתוך כוונה לבצע "גישור".
- 49 צעירים השתתפו בתהליך ההכנה והועדה.
- 25 הועדות התקיימו.
- 23 הועדות הסתיימו בגישור, כשהסכם שנקבע בסופם מומש.
- עדיין בתהליך.
- 35 אנשים שנפגעו, קורבנות עבירה, סרבו לקיים הועדה.

מן הנתונים עולה, שבשנתיים שנסקרו הופנו להועדה 88 נערות ונערים. רק 49 מהם (55.7%) קיבלו על עצמם לעבור תהליך זה. בפועל התקיימו 25 הועדות, שמרביתן הסתיימו ב"גישור". גישור מוצלח הוא זה שהחלטות שנתקבלו על ידי הצדדים בו יוצאות על הפועל כפי שסוכם עליהם. חלק מן ההועדות לא יצאו אל הפועל משום שקורבנות העבירה סירבו לקיים הועדה.

הניסיון באוסטרליה

הועדת עברייני עם קורבנו היא קצהו של תהליך רגיש ומורכב. הכוונה היא, לנסות ולזרז את התהליך ולקצר עד כמה שניתן את פרק הזמן, שעובר מביצוע העבירה ועד הועדה. הטענה היא, שככל שההועדה 'טריה' יותר מבחינת החוויה והזיכרון, יש לתהליך משמעות רבה יותר אצל משתתפיו. אם עבר זמן רב בין ביצוע העבירה להועדה, ייתכן שהזמן הכהה או חידד את הכאב, את הזיכרון ומשמעותם.

ההועדה קודמים השלבים הבאים: העבריין בוחר את מי שילוו אותו להועדה. מקובל, שאת העבריין הצעיר ילווה המבוגר האחראי לו (הורה וכד'), וכן בני משפחה או ידידים שיבחר, יועץ משפטי, נכבד ציבור שישקף את המסורת ואת המנהגים המקובלים בסביבת העבריין, מתורגמן (אם נחוץ) וכן קצין מבחן, אם העבריין במבחן או אם בעברו שירות לתועלת הציבור.

הנפגע מוזמן להביא עמו להועדה אדם נוסף, שישיחה עמו כל זמן ההועדה, ואולי אף ייצג אותו בגישור, אם אינו ערוך לעשות כן בעצמו. מטעם הרשויות ישתתף בהועדה מנחה, קצין חקירות מטעם המשטרה וכן חוקר נוער, שבדק את העבירה, אם ברצונו להיות נוכח.

בהועדה, לפי המודל האוסטרלי (Healing the hurt, 1998), תשעה שלבים, והם:

1. המנחה מבקש מהמשתתפים, להציג את עצמם ולתאר בקצרה את הקשר שלהם לעבריין ולעבירה.
2. העבריין מתאר את האירוע. אם יש בסיפורו השמטות רבות פונה אליו המנחה ויחד הם משלימים קטעים החסרים, כך שהתמונה נראית שלמה ומשקפת את העובדות.

3. המנחה מבקש מהנפגע, לתאר כיצד השפיעה הפגיעה עליו ועל חייו.
4. משפחת העברין מוזמנת להביא את גרסתה לאירוע.
5. המנחה מציע נפגע לומר, מה ציפיותיו מהוועדה זו, מה הוא מצפה לקבל בה. בתום דבריו מתכנסים העברין וקרובי ביחידות לשיחה ולדיון, האם הם מקבלים את בקשת הנפגע או מה הצעתם להמשך התהליך.
6. העברין או קרוביו מגיבים לדברי הנפגע, ומגבשים יחד תכנית פעולה מחייבת. הסיכום נעשה בכתב ומשמעותו הסכם.
7. המנחה מבקש מהקבוצה לבחור מתוכה אדם או שניים, שתפקידם לדווח לו על ביצוע תכנית הפעולה שנקבעה. אם התכנית לא יוצאת לפועל כפי שסוכם, יש לקיים מפגש נוסף לקבלת החלטות לגבי המשך הדרך.
8. המנחה יכול לכנס הוועדה בכל עת, אך הוועדה המתייחסת לעבירה מסוימת חייבת להסתיים בתוך כשבוע.
9. בתום ההוועדה מוזמנים הכל לארוחה קלה או שתיית קפה בצוותא.

המודל האוסטרלי שונה במעט מן המודל שהתפתח בבאר-שבע. ראשית, באוסטרליה מקובל שהעברין מתחיל ומציג את גרסתו והקורבן מאזין, ובישראל להפך - העברין מאזין תחילה לדברי הנפגע. הגישה שונה ומשמעותה אמורה להיבדק. באוסטרליה משתפים בהוועדה את מי שנלווים לעברין ולנפגע. גם הם רשאים, ולמעשה מתבקשים, להשתתף בצורה מבוקרת, אך עניינית, בתהליך. בנוסף, הקרובים והידידים שנבחרו אמורים לבדוק ולדווח על ביצוע 'תכנית הפעולה' שסוכמה בסוף הגישור. ולבסוף, כל הוועדה מסתיימת בכיבוד קל לכל המשתתפים. נוהג זה נועד לשבור את המתח ולבטא פשרה, פיוס והתחלה חדשה.

באוסטרליה הליך ההוועדה מתקיים על פי חוק. יש הרואים בו אלטרנטיבה להליך הפלילי הרגיל. העניין באלטרנטיבה זו גובר והולך, ויש מי שסבורים כי פיתוח הניסיון והידע לגבי הפגשות המסתיימות בגישור יוכל לשמש בעתיד הקרוב תחליף מועיל, זול, מכובד ואנושי יותר מאשר הדיון המסורתי בבית המשפט.

סיכום

מקובל לראות קונפליקט כהזדמנות לשינוי. לצורך בירור הקונפליקט ופתרונו מפגישים את בעלי העניין עם בני זוג, משפחה, שכנים או קהילה, מתוך כוונה לדון בעניינים ולפתור. עובדים סוציאליים צברו ניסיון רב בתחום זה, ובאחרונה הוא התפתח בתחום התקון, ועיקר יישומו הפגשת עברין וקורבנו.

הרעיון המסורתי, המונח בבסיס הגישה החוקית-משפטית לעבריינות הוא, שפשיעה היא עבירה כלפי המדינה ופגיעה בחוק, ולא כלפי הנפגע. לפיכך, גם התגובה עליה היא עניין שבין העברין למדינה, ולא בין העברין לנפגע. בעקבות תפיסה זו, נטלה על עצמה המדינה את האחריות לתבוע את הנאשם ולהענישו. גישה זו הותירה את הנפגע בשולי הדרך, ללא קשר עם ההליך המשפטי. הוא הוזנח והתעלמו ממנו ומהקונפליקט גם יחד. בגישה זו אבד פוטנציאל טיפולי ושיקומי בעל ערך חברתי נכבד לקורבן, לעברין ולחברה כולה. לעיתים, אין נפגע העבירה מבקש לפגוש את מי שפגע בו, ומבקש לחסוך מעצמו חוויה קשה זו, אך כיום נראה, שהוועדה כזו תועיל לא רק לנפגע אלא גם לעברין ובסופו של דבר תועיל לחברה כולה.

הגישה המצדדת בהפגשת הצדדים רואה את העבירה כקונפליקט. הקונפליקט שייך לצדדים עצמם, למשפחותיהם ולסביבתם - ולא בהכרח למדינה. מתפיסה זו נובע, כי יש להחזיר לצדדים את הזכות להחליט, מהו הפתרון הרצוי.

תפיסה זו פותחת אלטרנטיבה, המגלמת בתוכה ערך חברתי, חינוכי וטיפולי, שנעדרו מן הגישה המשפטית המקובלת. לנפגע היא מעניקה זכות לייצג את עצמו באופן אישי, לתת ביטוי לצרכיו הלגיטימיים ולהגן על האינטרסים שלו. להכיר את הצד האנושי של העברין, ולהבין מה קרה לו. על פי גישה זו רק לנפגע שמורה הזכות להשפיע על ההחלטות הנוגעות לפגיעה בו, ולהוביל את עשיית הצדק על פי הבנתו וצרכיו.

לעברין ניתנת ההזדמנות לשנות את מצבו. ממצב של מי שנגרר פאסיבית במערכות המשפט, מאזין להליך ולעונש שנגזר עליו, הוא יכול לעבור למצב אקטיבי. לדון בשאלה, כיצד הוא יכול לכפר על מעשיו ולתקן את דרכיו. נפתחת לו האופציה להסביר את עצמו בסביבה, שאמורה להיות בדרך כלל בעלת משמעות לעברין. שמורה לו הזכות לבקש ולעיתים גם לקבל מחילה מהאדם בו פגע. בהשוואה לתחושת החידלון ואפסות הכוח בפני בית המשפט, הוועדה וגישור מעניקים לעברין יכולת פעולה ותיקון.

עבור החברה משמשים הוועדה וגישור כלי לצמצום השימוש בהליכים משפטיים מורכבים ויקרים, תחליף לכליאה ולענישה אחרת. בהוועדה ובגישור גוברת מעורבותם של בני המשפחה ושל האנשים הקרובים, השותפים בחשיבה, בירור, פישור ובעשיית הצדק ועקב כך מגבירה את תחושתם החיובית. זוהי הזדמנות להבהיר נורמות, ובסיס לדיון במשמעות החוק ומה הוא מייצג בחברה.

שיטת ההוועדה ובעקבותיה גישור נעזרת בזיהוי הקונפליקט והיא משתמשת בו לטובת המעורבים הישירים, הדואגים לכבוד, להגנות ולצדק הנראה להם. גישור נתפס כמוצר של הוועדה, והוא חלק מעבודת שירות המבחן כמערכת פיקוח על הפשע, השיקום והשינוי. אחת הבעיות המרכזיות בהפעלת כלי זה היא העובדה, שלמדינה יש מונופול להחליט, מתי

תרשה הועדה ומתי לא תסכים לעריכתה. בכך נוטלת המדינה את האפשרות ואת החופש של בעלי הקונפליקט להחליט האם וכיצד לטפל במצב שנוצר, האם במערכת המשפט או בהליך של הועדה וגישה מחוץ למערכת המשפט והענישה. ראוי לזכור, שהועדה נאותה מסתיימת כאשר בבסיסה שלושה מרכיבים משולבים זה בזה:

האינטרסים. בהועדה נשמרים האינטרסים הלגיטימיים של שני הצדדים.
היעילות. הצעדים המעשיים הם בני-ביצוע במציאות ולא בגדר מילים בעלמא.
היחסים. קיימת שמירה על מערכת היחסים הקיימת ויש שאיפה לשפר אותם.
מלבד הנוהג לא לדון באופיו של העבריין, מקובל לשמור בהועדה על המרכיבים הערכיים הבאים:

1. העבריין מבין ומתייחס אל הנפגע כאל אדם.
2. הנפגע מבין ומתייחס לעבריין כאדם.
3. העבריין מודה בעבירה שעבר ונוטל אחריות על מעשיו.
4. הנפגע זוכה להתייחסות הולמת.

לאור ערכים אלו והשמירה על המרכיבים שפורטו לעיל, ניתן לגזור שקצין המבחן מתפקד כמגשר, כממלא תפקיד ניטרלי, ככל האפשר, ופועל בעיקר לקיום ולקידום התהליך ולמניעת פגיעה הדדית. הוא מאפשר דיאלוג בין שני הצדדים היריבים. דיאלוג, שנועד לפתור את הקונפליקט ביניהם. המגשר שומר על אווירה של חופש בחירה ופועל להשפיע ולקדם את היחסים בין הצדדים, אבל נמנע מלהשפיע על התכנים או על מרכיבי ההסכם, מתוך אמונה ברצון החופשי של כל צד ובכוחותיו לפתור בעצמו את הקונפליקט בצורה אופטימאלית עבורו.

יתרון נוסף הוא הקטנת הקרימינליזציה, ההפלה של העבריין. ההתייחסות אל העבריין מוגבלת לעבירה שעבר ולא לאישיותו. הכוונה היא, לשמר על כבודו כפרט, כאדם, ולהציע שיחשוב על דרכים לפצות את קרבנו ולפייסו. העובדה, שבני משפחתו של העבריין שותפים לתהליך ונוכחים בהועדה ולעיתים הם גם צד בהסכם הגישור, יוצרים מחדש "חזית משפחתית" שהעבריין שותף בה. ואולי זו החוויה הנחוצה לו כדי להשתלב מחדש במשפחה. ספק אם טיפול משטרתי או הליכים משפטיים יעודדו את המשפחה לחבור יחד, כפי שתעודד זאת הועדה המכבדת את משתתפיה.

הועדה וגישה נראים גם אפקטיביים, מועילים יותר. לכאורה, הטיפול המשטרתי, התביעה, התהליך המשפטי והרישום הפלילי אמורים להרתיע בני נוער מביצוע עבירות בשל חשש מהעונש הצפוי. כיום ספק רב, אם יש בתהליך המשטרתי והמשפטי כדי להרתיע עבריינים בתחילת דרכם או בהמשכה. לעיתים נדמה, שהטיפול המשפטי הרגיל, שבבסיסו הפללת העבריין רק מרחיק אותו מן החברה במקום לקרבו אליה.

הועדת עבריין עם קרבנו והפגשתם, אמורה להיות חוויה מבוקרת, מתאימה, לא משפילה ולא דורסנית. היא מאפשרת התייחסות מאוזנת לעבירה שביצע עבריין צעיר, מאפשרת לו לרצות את הנפגע, ואגב כך לבחון את המשך דרכו. העובדה, שבתהליך מתחילתו היו שותפים בני משפחה נותנת לצדדים הסתכלות רחבה ובוחנת בנושא המצב הקיים והדרכים הנאותות לצאת ממנו לדרך הישר.

נפגע, שמסכים להועדה ולגישה נחלץ מחקירה נגדית צולבת בבית המשפט, שלעיתים יש בה כדי לערער את אמינותו ולהציגו כמי שגרם בעקיפין לפשע שבוצע נגדו. בכך פוחת האיום של קורבנות משנית, והנפגע זוכה לא רק בבקשת סליחה, אלא לעיתים אף יוצע לו פיצוי כספי או שירות, שהעבריין יעשה למענו או למען הקהילה, כדי לכפר על העבירה.

נפגעים מדווחים לא אחת על חששם מפגישה עם העבריין, ולו באקראי, ואף חוששים, שינקום בהם בגלל תלונתם במשטרה או בגלל העדות שמסרו בבית המשפט. הועדה מונעת מצב כזה. העבריין והנפגע שוב אינם ניצבים משני עברי המתנס, הם הופכים שותפים לדרך שנועדה לברר את האירוע הקשה ולכפר על תוצאותיו.

יש חוגים, ביניהם גופים משפטיים ועורכי דין, המתנגדים להועדה כאלטרנטיבה למשפט, בעיקר מפני שאין להם תפקיד בהועדה, אם אין מזמינים אותם להשתתף בתהליך. ואף על פי כן אנשי משטרה ושופטים נוטים כיום לראות בהועדה, אלטרנטיבה מועילה ויעילה לטיפול בתחומי עבריינות מסוימים.

ברור, שהועדות אינן תרופה לכל קונפליקט. כך, למשל, אם מי שנחשד בביצוע העבירה אינו מודה - אין מקום להועדה ולגישה, אלא לברור משפטי מקובל. בנוסף, אם העבירה שביצע העבריין חמורה, לא יתירו הרשויות תחליף של הועדה וגישה, אלא ידרשו מיצוי הדין. כך גם אם לעבריין עבר פלילי עשיר.

ספק, אם הועדה וגישה מתאימים למי שלא נותרה בקרבו בושה, שהיא הבסיס לשנוי בהתנהגות, וספק, אם מי שסובלים מהפרעת אישיות יוכלו לעמוד בהועדה, גישה ולהנות מתוצאותיהם. נראה, שהנושא ראוי לבדיקה ולמעקב. יש בו פוטנציאל משמעותי בתחום הרווחה בכלל, ובתחום התמחותם של עובדים סוציאליים בפרט.

ולבסוף, לעתים מבקש עבריין, שכבר מרצה את עונשו, לפגוש את מי שפגע בו ולהפך, הנפגע מבקש לפגוש את העבריין שפגע בו. בהועדה מסוג זה חשובה הכוונה, אך ספק אם היא ומהלכה זהים לתהליך שתואר במאמר זה. ראשית, הקונפליקט כבר טופל על ידי רשויות החוק ועל העבריין הוטל העונש שנגזר עליו, ולכן ממילא אין מקום

לגישור. מאידך, לעתים יש במפגש כזה, המתקיים על פי רוב בכלא, משמעות רבה עבור העבריין והנפגע, אך משמעות זו אינה בהכרח קשורה לקונטקסט של דברים אלה.

להפגשת עבריין עם קרבנו ולתהליך הגישור ביניהם יש פוטנציאל משמעותי וחזק ביותר: התהליך מעצים את הקורבן ונותן לו מעמד ותפקיד בתהליך שיקומו של העבריין, ואילו העבריין זוכה למגוון אופציות, ליחס ולהזדמנות ייחודיים, שאם ייעזר בהם ייתכן שישמשו לו פתח לתיקון דרכיו בעתיד.

חשוב לתעד את תוצאות הניסוי של שירות המבחן בבאר שבע, וכן ניסיונות נוספים, המתקיימים בארץ, כדי ללמוד מהם על העצמה והיתרונות, הקיימים בהפגשות למיניהן. יש להכיר את האלטרנטיבה שמציעה גישה זו למערכת המשפטית המסורתית, להרחיב את ההזדמנויות לקיומה ואת המסגרת המאפשרת הפגשות וגישורים.

מקורות

אריאל, ש"ז (1960). אנציקלופדיה מאיר נתיב להליכות ומנהגים בישראל. גבעתיים: מסדה.

בן דוד, י. (1998). תפיסת הגישור ויישומה במגזר הבדוו. מתוך נ. בן דוד-גרסי (עורכת): הגישור הקהילתי-חברתי בישראל: מודלים תיאורטיים ומעשיים. ירושלים: הצוות הבין-משרדי והבין-תחומי לפיתוח הגישור הקהילתי-חברתי בישראל.

גרבל-עניתי, ש. (1994). פרוייקט פקע"ת - תכנית פיוס בין הקרבן לעבריין, מתוך מ. ווזנר, מ. גולן ומ. חובב. (עורכים) עבריינות ועבודה סוציאלית. תל אביב: פפירוס.

- Baldry, C.A. (1998). Victim-offender mediation in the Italian juvenile justice system: The role of the social worker. *British Journal of Social Work*, 28, 729-744.
- Boen, H., & Consedine, J. (1998) (Eds.). *Restorative justice: Contemporary themes and practice*. Lyttelton, New Zealand: Ploughshares.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Braithwaite, J. (1998). *Restorative justice: Assessing an immodest theory and a pessimistic theory*. Unpublished manuscript, Australian National University.
- Christie, N. (1977). Conflicts as property. *The British Journal of Criminology*, 17, 1-15.
- Consedine, J. (1995). *Restorative justice: Healing the effects of crime*. Lyttelton, New Zealand: Ploughshares.
- Eglash, A. (1977). Beyond restitution: Creative restitution. In J. Hudson & B. Galaway (Eds.), *Restitution in criminal justice*. Lexington: D.C. Heath and Company.
- Galaway, B. (1988). Crime victim and offender mediation as a social work strategy. *Social Service Review*, 62(4), 668-683.
- Galaway, B. (1995). Victim-offender mediation by New Zealand probation officers: The possibilities and the reality. *Mediation Quarterly*, 12(3), 249-262.
- Healing the hurt: A guide to youth justice conferencing in NSW. (1998). New South Wales Police Services, New South Wales Attorney General's Department, New South Wales Department of Juvenile Justice, New South Wales Department of Public Prosecution.
- Kerstetter, W.A. & Heinz, A.M. (1979). Pretrial settlement conference: An evaluation. Washington D.C.: U.S. Department of Justice, Law Enforcement Assistance Administration, National Institute for Law Enforcement and Criminal Justice.
- Maiman, R. (1990). Mediation and criminal justice: Victims, offenders and community. *Contemporary Crises*, 14(3), 269-270.
- Marshall, T.F. (1991). Mediation and criminal justice: Victims, offenders and community. *British Journal of Criminology*, 31(2), 199-201.
- Marshall, T. F. & Merry, S.E. (1990). *Crime and accountability: Victim/offender mediation in practice*. London, Home Office. HMSO.
- Marshall, T.F. (1995). Restorative justice on trial in Britain, *Mediation Quarterly*, 12(3), 217-231.
- Maxwell, G.M. & Morris, A. (1993). *Family, victims and culture: Youth justice in New Zealand*. New Zealand: Victoria University of Wellington.
- McGillis, D. & Mullen, J. (1977). Neighborhood justice centers: An analysis of potential models. Washington D.C.: U.S. Department of Justice, Law Enforcement Assistance Administration, National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice.
- Moore, D.B. & Forsythe, G.B. (1995). *A new approach to juvenile justice: An evaluation of family conferencing in Wagga Wagga*. Wagga Wagga, AU: Charles Stuart University.
- Morris, R. (1995). Justice for victims and offenders. *Mediation Quarterly*, 12(3), 285-291.

- Peachey, G.W. (1989). The Kitchener experiment. In M. Wright & B. Galaway (Eds.), *Mediation and criminal justice*. London: Sage.
- Pratt, J. (1996). Colonialization, power and silence: A history of indigenous justice in New Zealand society. In B. Galaway & J. Hudson (Eds.), *Restorative justice: International perspectives*. Monsey, NY: Criminal Justice Press.
- Sebba, L. (1996). *Third parties: Victims and the criminal justice system*. Columbus, OH: Ohio State University Press.
- Sherman, L. W. & Strang, H. (1997). The right kind of shame for crime prevention. Australian National University, The Reintegrative Shaming Experiment - RISE, Working paper No 1.
- Serviceburo fur tater-opfer-ausgleich und konfliktschlichtung (1995). *Standards: Ein handbuch fur die praxis des tater opfer ausleiches*. Serviceburo, Koln, Germany.
- Smith, D. & Blagg, H. (1989). The Cumbrian reparation scheme. *British Journal of Social Work*, 19(4), 255-275.
- Umbreit, M.S. (1989). (Doctoral dissertation, University of Minnesota, 1989). *Dissertation Abstracts International*, 49, 2402-A.
- Umbreit, M.S. (1994). Crime victims confront their offenders: The impact of a Minneapolis mediation program. *Research on Social Work Practice*, 4(4), 436-447.
- Umbreit, M.S. (1995). The development and impact of victim-offender mediation in the United States. *Mediation Quarterly*, 12(3), 263-276.
- Umbreit, M.S. & Coates, R.B. (1993). Cross-site analysis of victim-offender mediation in four states. *Crime and Delinquency*, 39, 565-585.
- Umbreit, M.S. & Roberts, A.W. (1996). *Mediation and criminal conflict in England: An assessment of services in Coventry and Leeds*. Minneapolis, MN: University of Minnesota School of Social Work, Center for Restorative Justice and Mediation.
- Van Ness, D.N. (1993). New wine and old wineskins: Four challenges of restorative justice. *Criminal Law Forum*, 4, 251-276.
- Volpe, M.R. & Lindner, C. (1991). Mediation and probation: The presentence investigation. *Mediation Quarterly*, 9(1), 47-61.
- Walklate, S. (1991). *Mediation and criminal justice: Victims, offenders, and community*.
- Wright, M. (1996). *Justice for victims and offenders: A restorative response to crime* 2nd ed., Winchester, England: Waterside Press.
- Zehr, L. (1990). *Changing lenses: A new focus for criminal justice*. Scottsdale, PA: Herald Press.